

Jan Halada (ed.)

Žánry a průniky
literatury faktu

KAROLINUM

Žánry a průniky literatury faktu

Jan Halada (ed.)

Recenzovali:

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D., Filozofická fakulta
Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem;

prof. PhDr. Dušan Uhlíř, CSc., Slezská univerzita v Opavě

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2018

© Alena Blažejovská, Jan Halada, Petr Horký,
Jakub Končelík, Václav Kotrman, Jan Kux, Jozef Leikert,
Lidia Ostałowska, Karel Richter, Rudolf Schuster,
Milan Syruček, Jaroslav Šedivý, Milan Vodička, 2018

© Jan Halada (ed.), 2018

Tato monografie vznikla v rámci podpory fakultních
monografií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

ISBN 978-80-246-4128-7

ISBN 978-80-246-4149-2 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Ediční poznámka	7
Úvodní slovo děkana Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (<i>Ľakub Končelík</i>)	8
1. Několik poznámek ke konferenci aneb výzva a odpovědnost literatury faktu (<i>Ľan Halada</i>)	11
2. Akvarely pro Mengeleho: O metodě reportérské práce (<i>Lidia Ostałowska</i>)	15
3. Využití metody oral history při tvorbě literatury faktu (<i>Ľozef Leikert</i>)	20
4. Autentická literatura v rozhlase (<i>Alena Blažejevská</i>)	28
5. Dimenze umělecké literatury faktu (<i>Karel Richter</i>)	34
6. Cesta za literárním uměním (<i>Rudolf Schuster</i>)	44
7. Jak jsem se od Miroslava Ivanova dozvěděl, co je literatura faktu (<i>Ľaroslav Šedivý</i>)	50
8. Práce s literaturou faktu v nakladatelství (<i>Václav Kotrman</i>)	56
9. Hranice a přesahy dokumentárního filmu a literatury faktu (<i>Petr Horký</i>)	61
10. Slavkovské memento (<i>Ľan Kux</i>)	73
11. Prosba čtenáře autorům (<i>Milan Vodička</i>)	77
12. Jak spojit literaturu a fakta – a jaká fakta? (<i>Milan Syruček</i>)	82
13. Historie a současnost literatury faktu (<i>Ľan Halada</i>)	88
Seznam používaných zkratk	95
Obrazová příloha	97
Summary	105

Ediční poznámka

Texty v publikaci *Žánry a průniky literatury faktu* jsou upravené a autorizované příspěvky pronesené na Mezinárodní konferenci literatury faktu s názvem *Literatura faktu dnešních dnů – žánry a průniky*, která se uskutečnila 18. října 2017 v Malé aule Karolina Univerzity Karlovy v Praze. Pořadatelem byl Institut komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy spolu s Rektoriátem Univerzity Karlovy a Klub autorů literatury faktu.

Poděkování za uspořádání této konference patří prorektorovi UK prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D., děkanovi FSV UK PhDr. Jakubovi Končelíkovi, Ph.D., ředitelce IKSŽ PhDr. Alici Němcové Tejkalové, Ph.D., moderátorovi konference PhDr. Václavu Moravcovi, Ph.D., organizátorce Mgr. Veronice Mackové. Fotografie v textu pochází jednak z archivu Klubu autorů literatury faktu a jednak byly pořízeny během konferencí Rozhlasovou a televizní laboratoří IKSŽ FSV UK.

Poděkování rovněž patří těm, bez jejichž finanční a profesionální pomoci by bylo složité konferenci uspořádat, a to starostovi sponzorského města Jaroměř-Josefov Ing. Jiřímu Klepsovi, předsedkyni Klubu autorů literatury faktu PhDr. Janě Vrzalové a z domácích řad prorektorovi Martinu Kovářovi, děkanovi Jakubu Končelíkovi a ředitelce IKSŽ Alici Němcové Tejkalové.

Jan Halada

Úvodní slovo děkana Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy

Jakub Končelík

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

velmi si cením toho, že vás mohu uvítat na dnešní konferenci. Takto příjemných povinností nemívám věru mnoho. Jako výkonný úředník do sytosti ověřuji slova expremiéra Jiřího Paroubka, který kdysi pravil, že „taková pěkná schůzička má také něco do sebe“, a musím konstatovat, že uvítání do přemýšlivého setkání je příležitostí o poznání radostnější.

Dobře vím, že nejste ani za mák zvědaví na funkcionářské rozklady a že se naopak těšíte na samotný konferenční program, přesto mi ale, prosím, odpusťte na úvod dnešního setkání velmi krátké zamyšlení. Konferenci jste pojmenovali *Literatura faktu dnešních dnů – žánry a průniky*. Snad mohu hádat a předjímat, že předmětem dnešních rozprav bude mimo jiné i vyrovnávání se s dobou digitální a se světem poznání proměňovaným a poznamenaným moderními technologiemi sdílení i rozvolněnými mantinely výkladu. Přihodil se nám svět, ve kterém se ze čtenáře stává velmi vzácné zboží, zatímco autorů bez identity, tváře a minulosti jsou internety plné. Dramatický rozvrat tradičních čtenářských návyků nám nově přináší překvapivý koncept *alternativních pravd*. Svět sociálních sítí stvořil myšlenkový rámec, ve kterém není pravda jenom jedna, svět, ve kterém není úkolem vědce tu jednu pravdu hledat. To je dosti razantní změna výkladu, která asi nejednoho z nás zaskočila. Sice jsme v tuto chvíli v prostorách kamenné univerzity, kde vždy platilo, že prudká změna kurzu učiněná dnes znamená, že za deset let odpromuje první mírně pozměněný absolvent, ale to nás neochrání. I tady nás totiž technologií iniciované proměny komunikačních zvyklostí dohnaly, a tak nás i nutí reagovat. Akademik vylézá z archivů a laboratoří a snaží se koktavě zapojit do hučící davové rozpravy. Ať už třeba do rozpravy o škodlivosti očkování na *mimibazaru.cz*, kde přichází s opatrnou připo-

mínkou vymýcení nejzhoubnějších chorob minulosti. Na jiných fórech zas cítí nutkavou potřebu nesměle připomínat, že estébák nepřestane být estébákem, když mu jeho řídicí důstojník dosvědčí, že není estébákem. Žijeme prostě v překotném čase hledání nové tváře prezentace vědeckého poznávání.

A s tímhle koncem tradičních distribučních kanálů se nutně potýká i popularizátor vědy. Již není pánem nad informacemi a nevede si svého čtenáře za ruku svým příběhem podle své volby. Bývá začasťe dosti neurvale konfrontován se skutečností, že čtenář si zdrojová data našel také a interpretuje je odlišně. Popularizátor se tak musel přerodit z *gatekeepera* s exkluzivním přístupem ke zdroji na velkokapacitní filtr s mediační dovedností. Ale pozor! Jeho nezastupitelná role se změnou formy nezanikla a možná naopak i posílila. Každodenně proudí kolem našich uší nekonečné povídání o aplikovaném výzkumu a technologických skautech, ale jen málokterý politik připomene i opačný konec – nekonečně důležitou práci těch několika vyvolených, co dokáží a zároveň chtějí zpřístupňovat to nejsložitější poznání dostupnou cestou takzvaně *obyčejnému* čtenáři.

Letným nahlédnutím do československé bibliografické databáze jsem seznal, že i dnes v roce 2017 se mezi fanoušky nejlépe hodnocenými knihami literatury faktu vyskytují tituly, které mne kdysi dovedly k dobrodružství studia historie. I po desetiletích stále otevírají brány poznání mladým i nemladým čtenářům ikoničtí autoři jako Vojtěch Zamarovský, Ludvík Souček, Miroslav Ivanov nebo Miloš Hubáček. Zde doufám, že se nedopouštím prohřešku z neznalosti a vadné taxonomie. Snad tito autoři patří do správné škatulky i pro vás, poučené a orientované kolegium. Já jen hlásím radost z ověření vlastní čtenářské zkušenosti, že dobře napsaná kniha je jako nemovitost – slouží věky.

Vážení a milí, mé dnešní poselství mělo být velmi prosté – literatura faktu dělala, dělá a bude dělat vědeckému poznání tu nejlepší a nejcennější službu. Přejme si, aby její autoři požívali odpovídající společenské úcty.

Přeji vám, ať se dnešní setkání vydaří co nejlépe.

PhDr. Jakub Končelík, Ph.D. (1975), vystudoval Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, kde také absolvoval doktorská studia oboru mediální studia a obhájil disertační práci *Média a Pražské jaro; Kontrola a řízení tisku v souvislostech československé krize konce 60. let*. Od března roku 2001 působí jako odborný asistent na katedře mediálních studií FSV UK, od února roku 2010 až do února 2017 vykonával na této fakultě po dvě období funkci děkana. Specializuje se v pedagogické a vědecké práci na roli médií v totalitních a autoritativních režimech s užší orientací na dějiny českého tisku druhé poloviny 20. století, zejména pak na otázky řízení a kontroly tisku v období Protektorátu Čechy a Morava a v období československé krize přelomu 60. a 70. let. Je autorem či spoluautorem mnoha odborných publikací, např. *Dějiny českých médií 20. století*, *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, *Kvantitativní obsahová analýza protektorátních tiskových porad*, *Vysokoškolské vzdělávání novinářů v ČR* ad. Je členem několika vědeckých a redakčních rad.

Několik poznámek ke konferenci aneb výzva a odpovědnost literatury faktu

Jan Halada

Téma literatury faktu, ať již v podobě uvažování o jejím smyslu v dnešním světě, ve vymezení se vůči ostatním žánrům, především pak vůči beletrii, pokusům o její definici a postižení jejích počátků, provádí domácí autory a čtenáře de facto od šedesátých let 20. století, oficiálně pak od vzniku Klubu autorů literatury faktu v roce 1985 ve Slavkově u Brna, který, když se definitivně osamostatnil po roce 1989, se mohl také plně věnovat teoretickým problémům žánru, a to bez jakýchkoliv politických či ideologických omezení.¹

Žánr literatury faktu se potom edičně etabloval, autorsky rozrostl, avšak především již natrvalo zakotvil v čtenářském povědomí. V podstatě navázal na předchozí kontinuitu některých edic předlistopadových nakladatelství, které i v nepříznivých podmínkách dokázaly přinášet zajímavé a kvalitní tituly v nákladech, na které jen vzpomínáme.²

Literatura faktu tedy prokázala svůj *raison d'être*, a to jak politicky, tak i společensky a ekonomicky, to jen literární teorie a kritika začaly ztrácet svůj zájem o jejich autory a díla, byť k tomu přispíval i poněkud těžko uchopitelný postmoderní problém s žánry a jejich vymezením a rovněž i neustále se rozšiřující prostor mediální krajiny o další doposud nepoznaná média.

Autoři pochopitelně nehodlali rezignovat na relativně nový žánr, zvláště při uvědomění si toho, že jsou stále vydáváni a zejména čteni, a to i při neustále klesajících nákladech. Svorně se pokoušeli vymezit svůj žánr, stanovit jeho hranice, a to ve chvíli, kdy se jejich řady rozrůstaly

1 *Slovník klubů českých a slovenských autorů literatury faktu*. Praha, Vydavatelství 999 2003, 3. vydání, s. 40–41. Klub autorů literatury faktu má také své, poměrně významné a respektované, literární ceny. Od roku 1992 mezinárodní Cenu E. E. Kische, od roku 2001 Cenu M. Ivanova, od roku 2005 Slavkovské memento a od roku 2016 Cenu J. Golla.

2 Halada, Jan, *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha, Libri 2007, s. 11–12.